

Pierre Bourdieu'nun Uluslararası ilişkiler Kuramlarına

Hüseyin Sevim

► To cite this version:

Hüseyin Sevim. Pierre Bourdieu'nun Uluslararası ilişkiler Kuramlarına. Uluslararası İlişkiler dergisi, 2014, 11 (043), pp.7-32. <hal-04636366>

HAL Id: hal-04636366

<https://hal.science/hal-04636366v1>

Submitted on 10 Jul 2024

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Copyright - All rights reserved

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

Pierre Bourdieu’nun Uluslararası İlişkiler Kuramlarına Olası Katkıları

Hüseyin SEVİM*

* Dr. , Université de Perpignan Via Domitia,
Siyaset Bilimi Bölümü

Bu makaleye atıf için: Sevim, Hüseyin, “Pierre Bourdieu’nun Uluslararası İlişkiler Kuramlarına Olası Katkıları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 (Güz 2014), s. 7-32.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Pierre Bourdieu'nun Uluslararası İlişkiler Kuramlarına Olası Katkıları

Hüseyin SEVİM*

ÖZET

Bu makale Pierre Bourdieu'nun Uluslararası İlişkiler kuramlarına etkisini değerlendiren çalışmaların hala çok yetersiz olduğu düşüncesinden hareket ederek, Bourdieu'nun geliştirdiği düşünce ve kavramlara odaklanmakta ve onun Uluslararası İlişkiler disiplinine ne gibi katkılar getirebileceğini tartışmaktadır. Bunun için de önce Bourdieu'cü analizin epistemolojik ve ontolojik sorunları nasıl değerlendirdiğini tartıştıktan sonra, onun başlıca düşünce ve kavramlarından hareket ederek, bunları Uluslararası İlişkiler kuramlarına uyarlamayı hedeflemektedir. Bu makalenin temel tezi Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki meta-teorik anlamdaki diyalog eksikliğinin Bourdieu'cü perspektifle bir nebze olsun aşılabileceğidir. Diğer bir ifadeyle, Uluslararası İlişkiler disiplindeki paradigmlar arasındaki bütünleyiciliğin mümkün olabileceği ve Bourdieu'nün geliştirdiği kavramların ana akım kuramların yetersizliklerini ve kör noktalarını bir nebze olsun azaltılabileceğini iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pierre Bourdieu, Epistemoloji ve Ontoloji, Uluslararası İlişkiler Kuramları.

Pierre Bourdieu's Potential Contributions to The Theories of International Relations

ABSTRACT

The studies have investigated on the impact of Pierre Bourdieu on the theories of International Relations (IR) are still insufficient. This article aims to analyze how Bourdieu can contribute to the discipline of International Relations. In this context, it will first cover the discussions on how Bourdieusian analysis has evaluated epistemologic and ontologic problems, it will then adapt the main ideas and concepts of Bourdieu to the IR. The main thesis of this article is that Bourdieusian perspective provides convincing answers to the problems that exist within the discipline of International Relations at the meta-theoretical level. In otherwise, it argues that the inter-paradigmatic complementarity is possible within the discipline and the concepts have developed by Pierre Bourdieu allow to fill the gaps of the mainstreams theories.

Keywords: Pierre Bourdieu, Epistemology and Ontology, Theories of Internationals Relations.

* Dr., Siyaset Bilimi Bölümü, Université de Perpignan Via Domitia, Fransa. E-posta: huseyinsevim1@gmail.com. Eleştiri, öneri ve katkılarından ötürü iki hakeme ve Prof. Dr. Faruk Yalvaç'a teşekkür ederim.

Giriş

Pierre Bourdieu'nün geliştirdiği kavramlar sosyoloji ve antropoloji disiplinlerine büyük katkıda bulunmuşsa da, Uluslararası İlişkiler¹ kuramlarına etkisi sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni bazılarının göre hem çalışmalarının yeterince önemsenmemesinde, hem de onun ortaya attığı düşüncelerin Uluslararası İlişkiler disiplininde alana hâkim kuramların savunduğu geleneksel araştırma yöntemlerini istikrarsızlaştıracak olmasında yatmaktadır.² Bazılarına göre ise bu etkinin sınırlı kalması Bourdieu'nün çalışmalarını daha ziyade ulusal alandaki problematiklerle sınırlı tutmasında yatmaktadır.³ Bu nedenle de Bourdieu'nün savunduğu fikirlerin Uluslararası İlişkiler'e aktarılması oldukça geç gerçekleşmiştir. Nihayetinde Rebecca Adler-Nissen'in de ifade ettiği gibi Pierre Bourdieu'nün Uluslararası İlişkiler kuramlarına etkisini değerlendiren çalışmalar hala çok yetersizdir.⁴ Oysa onun geliştirdiği özgün yaklaşımlar sosyal bilimlerdeki epistemolojik ve ontolojik kavramsal kargaşalara somut cevaplar getirmenin yanı sıra, Uluslararası İlişkiler kuramlarındaki mevcut katı ikiliklerin (*dichotomie*)⁵ de aşılmasına bir nebze yardımcı olmaktadır.

Bourdieu'cü düşüncenin anlaşılması ve Uluslararası İlişkiler disiplinine ne gibi katkılar getirebileceği eserlerinin yeniden okunmasını ve bir literatür taramasını gerekli kılmaktadır. Bourdieu'nün düşüncelerini Uluslararası İlişkiler kuramlarıyla karşılaştırmayı denemek kuşkusuz yeni bir durum değil, örneğin Richard Ashley⁶ ve Didier Bigo⁷ Bourdieu'nün bazı kavramlarından yararlanarak bu alanda önemli adımlar atmışlardır. Bu çalışmalara her geçen gün yenileri de eklenmektedir.⁸ Bu makaledeki amaç, Uluslararası

1 Bu makale de doğrudan disipline gönderme yapıldığında Uluslararası İlişkiler ifadesi kullanılacaktır; aksine uluslararası sistemdeki çeşitli eyleyenler arasındaki ilişkiler bütününe atıf yapıldığında söz konusu ifade küçük harflerle belirtilecektir.

2 Didier Bigo, "Pierre Bourdieu and International Relations: Power of Practices, Practices of Power", *International Political Sociology*, Cilt 5, No.3, 2011, s.225.

3 Frédéric Mérand ve Vincent Pouliot, "Le Monde de Pierre Bourdieu: Éléments pour une Théorie Sociale des Relations internationales", *Canadian Journal of Political Science*, Cilt 41, No.3, 2008, s.603. Ölümünden önceki birkaç yayını buna istisna teşkil edebilir, örneğin bkz. Pierre Bourdieu, *Contre-feux 1. Propos pour Servir à la Résistance contre l'Invasion Néo-libérale*, Paris, Liber/Raisons d'Agir, 1998; Pierre Bourdieu, *Contre-feux 2*, Paris, Raisons d'Agir, 2001.

4 Rebecca Adler-Nissen, "Bourdieu and International Relations Theory", Rebecca Adler-Nissen (der.), *Bourdieu in International Relations- Rethinking Key Concept in IR*, New York, Routledge, 2013, s.1-23.

5 Bu makalede Bourdieu tarafından kullanılan terminoloji Türkçe karşılığı olduğu ölçüde Türkçeye çevrilmiştir. Türkçe karşılığı bulunmadığı veya mevcut karşılıkların istenilen ifadeyi tam olarak karşılamadığı durumlarda yazarın kastettiği kavrama en yakın çeviri kabul edilip Bourdieu tarafından kullanılan terminolojinin orijinali metine aktarılmıştır.

6 Richard K. Ashley, "The Poverty of Neorealism", *International Organization*, Cilt 38, No.2, 1984, s.225-286.

7 Didier Bigo, *Polices en Réseaux: l'Expérience Européenne*, Paris, Presses de Sciences Po., 1996.

8 Bourdieu ve Uluslararası İlişkiler kuramları konusundaki güncel çalışmalar için bkz. Emanuel Adler ve Vincent Pouliot, *International Practices*, New York, Cambridge University Press, 2011; Michael C. Williams, *Culture and Security: Symbolic Power and the Politics of International Security*, Londra, Routledge, 2007; David L. Swartz ve Vera L. Zolberg (der.), *After Bourdieu*, Dordrecht, Kluwer, 2004; Didier Bigo ve Anastassia Tsoukala (der.), *Terror, Insecurity and Liberty- Illiberal*

İlişkiler disiplinindeki ana akım kuramların iddialarını çürütmekten ziyade, disiplin içerisindeki diyalog eksikliğinin, Bourdieu'nün düşüncelerinden ve kavramlarından faydalanarak, asgariye çekilebileceğini göstermektir. Diğer bir ifadeyle söz konusu makale belirli bir örnek olayı ayrıntılı incelemektense, Bourdieu'cü düşüncenin ne şekilde Uluslararası İlişkiler kuramlarına aktarılabilirliğine değinip, meta-teorik alanda Uluslararası İlişkiler disiplinindeki paradigmlar arası bütünleyiciliğin mümkün olabileceğini ve Bourdieu'nün geliştirdiği kavramların ana akım kuramların yetersizliklerini ve kör noktalarını bir nebze olsun azaltabileceğini iddia etmektedir. Bu çerçevede makale öncelikle Bourdieu'nün sosyal bilimlere meta-teorik anlamda katkısını tartıştıktan sonra kendisinin kullandığı bazı kavramlardan hareket ederek bunların Uluslararası İlişkiler kuramlarına ne şekilde uyarlanabileceğini göstermeyi hedeflemektedir.

Epistemoloji Tartışmalarında Bourdieu'nun “Orta Yol” Arayışları

Yetmişli yıllarda Uluslararası İlişkiler kuramları konusunda ortaya çıkan tartışmalarda liberal ve Marksist akımı savunanlar o zamana kadar alana hakim olan Gerçekçi kuramın özellikle iki unsurunu eleştirmektedirler: bunlardan ilki bu yaklaşımın devlet-merkezli indirgemeci analiziydi. Bu bağlamda Gerçekçi paradigmanın uluslararası ilişkileri kavrayış tarzı, diğer bir ifadeyle ontolojisi reddedilmekteydi. İkinci unsur ise, Gerçekçi paradigmanın karamsarlık ve uluslararası ilişkilerdeki *status quo* yanlısı eğilimleri üzerine kurulu normativitesiyle ilgiliydi. Daha açık bir ifadeyle Gerçekçi paradigmanın oluşturduğu normlar ve bilgiyi edinme biçimleri, yani epistemolojisi eleştirilmekteydi. Disiplin içerisinde hem ontolojik hem de epistemolojik bir kopuşun ortaya çıktığı bu dönemde, bir yanda uluslararası sistemin sorunlarını çözmeye yönelik oluşturulan kuramlar, diğer yanda ise Uluslararası İlişkiler kuramlarının temellerini ve bunların üzerine inşa edildiği uygulamaları sorgulayan akımların bulunduğu söylemek mümkün.⁹ Bu tartışmalar nihayetinde neo-pozitivistlerle post-pozitivistler arasında epistemolojik bir ayrılığa neden olacak, bu kopuş bazılarını Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde “yeni bir çağın” başlangıcını ilan etmeye kadar süreleyecektir.¹⁰ Söz konusu epistemolojik kopuş disiplin içerisinde doğa bilimleri metodlarını benzer yöntemlerle sosyal bilimlere uyarlayarak uluslararası siyasi sorunlar konusunda genellemeler elde etmeye çalışan ana akım tabir edilen kuram

Practices of Liberal Regimes After 9/11, New York, Routledge, 2008; Jeremy F. Lane, *Bourdieu's Politics- Problems and Possibilities*, New York, Routledge, 2006; Rebecca Adler- Nissen (der.), *Bourdieu in International Relations- Rethinking Key Concepts in IR*, New York, Routledge, 2013; Anna Leander, “The Power to Construct International Security: On the Significance of Private Military Companies”, *Millenium Journal of International Studies*, Cilt 33, No.3, 2005, s.803-826; Anna Leander, “The Promises, Problems, and Potentials of a Bourdieu-Inspired Staging of International Relations”, *International Political Sociology*, Cilt 5, No.3, 2011, s.294-313.

9 Robert W. Cox, “Social Forces, States and World Order: Beyond International Relations Theory”, Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986, s.208.

10 Yosef Lapid, “The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era”, *International Studies Quarterly*, Cilt 33, No.3, 1989, s.235-254.

savunucularının karşısına bilginin doğasını sorgulayan ve dilin (*language*) anlamlar üretme ve performatif gücünde (*puissance performative*) ısrar eden eleştirel kuram savunucularını çıkaracaktır. Bourdieu'nun ortaya attığı düşünümsel epistemoloji (*épistémologie réflexive*) de Uluslararası İlişkiler disiplini bünyesinde gerek kuramsal gerekse metodolojik yöntemlerin ciddi anlamda sorgulandığı bir zamana denk düşecektir.

Peki, Bourdieu ne öneriyordu? Ona göre herşeyden önce, grubun veya bireyin tarihsel özelliklerini dikkate almadan inşa edilen ve daha sonra bunları bütünlere (*totalité/totalité*) dönüştürüp objektif ilişkiler sistemi gibi soyut bir gerçeklik gibi aktaran yapının gerçekliğinden (*le réalisme de la structure*) kurtulmak gerekiyordu. Bunun için de *opus operatum*¹¹ prensibinden *modus operandi*'ye yönelmenin gerekli olduğunu düşünmekteydi. Diğer bir ifadeyle istatistiki düzenlilik veya cebirsel yapılardan uzaklaşarak gözlemlenen söz konusu düzenin üretim ilkelerine yönelip bir uygulama kuramı inşa edilmesini telkin etmekteydi. Bu durum ona göre “dışsallık ve içsellik diyalektiğinin (dışsallığın içselleştirildiği ve içsellüğün dışsallaştırıldığı) oluşabileceği deneysel (*expérimentale*) bir bilim inşa etmek için vazgeçilmez” bir koşuldur.¹² Buna karşın Bourdieu pozitivistizmin tüm ilkelerini reddetmemekteydi. Örneğin pozitivistizmin döngüsel safhalarını (gözlem, hipotez, deneysellik ve kuram oluşturma süreci gibi zincirleme kurgusunu) yararlı bulmakla beraber, epistemolojik işlemler bağlamında bu zincirsel mekanizma ve kesitleme (işlemlerin birbirinden ayrılması anlamında) mantığını “gerçeğin” meydana geliş silsilesini eksik aksettirdiği için yanıltıcı bulmaktaydı. Ona göre bu şekilde oluşturulan bir epistemolojik kurgu, eylemlerin mantık düzenini kavramakta güçlük çekmekteydi, bunun nedeni de bu tür eylemlerin hiç bir zaman araştırmanın somut işlem kronolojisine indirgenemeyecek olmasıydı.¹³ Oysa Ido Oren'in de ifade ettiği gibi Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki çalışmalar genelde doğa bilimlerine uyarlanacak şekilde tasarlanmıştır, bu bağlamda da araştırmacılar tarihsel verileri geniş bir olaylar repertuarı gibi görüp bunları oluşturulacak genellemeleri doğrulamak amacıyla dikkate almışlardır.¹⁴ Bu bağlamda da pozitivist epistemoloji eyleyen ve yapı ilişkisini düşünürken bunları ayrı iki entite ve zıt ilişkiler kurgusunda tasarlamıştır.¹⁵

Bu nedenle de Bourdieu bizi çevreleyen gerçekliklerin anlaşılması ve izah edilmesi için farklı tekniklerin önemini akıldaki tutulması gerektiğinin altını çizmektedir. Ona

11 Bourdieu *Langage et Pouvoir Symbolique* adlı eserinde *opus operatum* ilkesini yeni-Kantçı felsefeye gönderme yaparak bu ilkeyi “bilincin üretim etkinlikleri” olarak anlamaktadır. *Modus operandi* ilkesini ise yapısalci (*structuralisme*) geleneğe dayanarak “yapılandırılmış yapılar” (*structures structurées*) olarak izah etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pierre Bourdieu, *Langage et Pouvoir Symbolique*, Paris, Éditions du Seuil, 2001, s.201-211.

12 Pierre Bourdieu, *Esquisse d'une Théorie de la Pratique- Précédé de Trois Études d'Ethnologie Kabyle*, Paris, Éditions du Seuil, 2000, s.256.

13 Pierre Bourdieu et al., *Le Métier de Sociologue*, Paris, Éditions Minuit, 4'ncü baskı, 1983, s.82.

14 Ido Oren, “Political Science As History: A Reflexive Approach”, Dvora Yanow ve Peregrine Schwartz-Shea (der.), *Interpretation and Method- Empirical Research Methods and the Interpretive Turn*, New York, M.E Sharpe, 2006, s.217.

15 Bill McSweeney, *Security, Identity and Interest- A Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s.143.

göre pozitivist epistemoloji bütün nesneleri tek ve aynı bir teknikle açıklama çabasıyla farklı tekniklerle ortaya çıkarılabilecek olan nesnenin varoluşsal özelliklerini gözden kaçırmaktaydı.¹⁶ Pozitivizmin dışında Bourdieu aynı zamanda post-modern akıma, özellikle de onun sosyal dünyayı metinlere indirgeyen göstergebilim hareketine (*mouvance sémiotique*) de karşı çıkmaktaydı.¹⁷ Bu bağlamda yapıbozumcuyu (*déconstructeur*) yapıbozuma (*déconstruction*) uğratmayı unutan post-modern akımın savunucularına yapıbozumcunun içinde bulunduğu *habitus*'u da dikkate almalarını telkin etmekteydi. Ona göre bu durumu görmezden gelmek eleştirinin olduğu sosyal temelleri "iskalamak" anlamına gelmekteydi.

Positivizm ile post-positivizm arasındaki kutuplaşmalara karşı çıkmanın yanı sıra Bourdieu aynı zamanda sosyal bilimlerde var olan ve sosyal gerçekliği elde etmeye yönelik yapay bir şekilde oluşturulan ikili çatışmaları (örneğin birey/toplum; uzlaşma/çatışma veya yapı (*structure*)/eyleyen (*agent/agency*))¹⁸ gibi da reddetmekteydi.¹⁹ Ona göre sosyal gerçekliğin ortaya çıkarılması sürecinde meydana gelen bu tür epistemolojik kutuplaşmalar nihayetinde bireylerin etkileşimlerini yapının doğasıyla özdeşletiren öznelci tutumla (*subjectivité*) yapının özelliklerini bireysel etkileşimlere indirgeyen nesnelci tutumu (*objectivité*) karşı karşıya getirmekteydi.²⁰ Dolayısıyla Bourdieu yukarıda bahsedilen bu tür katı zıtlık ve ikilikler üzerine kurulu kavramsal sistemleri reddedip, bunları aşma cabasından olmuştur. Bu konularla ilgili olarak da düşüncelerinin kaynağını Gaston Bachelard'ın epistemoloji konusundaki felsefi yaklaşımlarından almaktaydı. Epistemoloji tartışmalarındaki bahsi geçen bu kutuplaşmalardan uzaklaşmak için, Accardo ve Corcuff'un da ifade ettiği gibi, sübjektivite ile objektivite arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmek ve bunlardan birinden bahsederken aslında aynı olgulara işaret ettiğimizi göstermek gerekiyordu. Neden ? Çünkü insanın bulunduğu düzende varoluşsal sosyal koşullar (dışsal faktörler gibi) bireyler tarafından içselleştirilmişlerdir. Söz konusu sosyal koşullar bir defa yapılandırıldığında, bu durum bireyler ve gruplar nezninde algı, tasvir, düşünce, inanç ve arzu oluşturma süreçlerini tetiklemektedir. Ve bu durum birey ve grupların eylemleri vasıtasıyla sürekli yinelenmektedir.²¹ Bu bağlam da, "içselliğin dışsallaşması ve dışsallığın içsel-

16 Bourdieu *et al.*, *Le Métier de Sociologue*, s.71.

17 Francisco Vazquez Garcia, "La Tension Infinie entre l'Histoire et la Raison: Foucault et Bourdieu", *Revue Internationale de Philosophie*, No.220, 2002, s.343-365.

18 İngilizce de *agency*, Fransızca da ise *agent* olarak bulabileceğimiz kavram Türkçeye, özellikle de sosyal bilimler alanına, aktarılırken farklı şekillerde aktarılmıştır. Latince de *agere*'ye tekabül eden bu nosyon, genel olarak birey veya bireyliği olan bir varlığın (devlet gibi) eylemi yapması (eylemesi) olarak kabul edilmektedir. Bu makale de *agency/agent* kavramı "eyleyen" olarak kabul edilecektir, zira eyleyen kavramı eyleyenin icra ettiği/yaptığı somut şeylere doğrudan gönderme yapmanın ötesinde eyleyenin eylemine soyut (örneğin Bourdieu'de sembolik güç/ iktidar kavramında olduğu gibi) aksiyonları da eklemektedir. Bourdieu'nün *agent* kavramıyla ilgili ayrıntılı görüşleri için bkz. Pierre Bourdieu, *Le Sens Pratique*, Paris, Éditions Minuit, 1980; Pierre Bourdieu, *Choses Dites*, Paris, Éditions Minuit, 1987; Pierre Bourdieu, *Méditations Pascaliennes*, Paris, Éditions du Seuil, 2003.

19 Bourdieu, *Méditations Pascaliennes*, s.145-146.

20 Bourdieu, *Choses Dites*, s.152.

21 Alain Accardo ve Philippe Corcuff, *La Sociologie de Bourdieu- Textes Choisis et Commentés*,

leştirilmesi” diyalektiği mantığını ön planda tutarak bilimsel bilginin üretim koşullarını daha somut bir şekilde elde etmeyi hedefleyen Bourdieu aslında düşünsel epistemoloji (*épistémologie réflexive*) kurgusuyla objektivizm ile sübjektivizm arasındaki bağlantıyı kurma çabasında olmuştur. Bunu da ortaya koyacağı “orta yol (*voie médiane*)” bir kuramla tesis etmeye çalışacaktır.

Bourdieu’cü düşünsel epistemolojinin katkısını epistemolojik alandaki çatışklara getirdiği cevaplarla sınırlı tutmamak gerekir. Bachelard’ın epistemoloji çalışmalarını yeniden gözden geçiren Bourdieu bir de bunlara bilimsel çalışmaların inşa edildiği *sosyal koşullar analizini* katmayı teklif etmiştir.²² *Sosyal koşullar analizi* “aynanın” bilimsel akıl ve bilimsel üretim koşullarına geri yöneltmesi mantığı üzerine kuruludur. Bu durum bilginin ortaya çıktığı sosyal koşulların da epistemoloji çalışmalarında göz önünde tutulmasını gerektirmektedir.²³ Daha açık bir ifadeyle, Bourdieu aslında araştırmacıların ürettiği bilimsel çalışmalara uygulanması gereken bir “öz-nesnelliğin” (*auto-objectivation*) işletilmesini telkin etmekteydi. Bu durum ona göre bilginin oluşturulduğu sürece de odaklanılmasını olanaklı kılıyordu. Bu durumu da “nesnelliğin nesnelleştirilmesi” (*objectiver l’objectivation*) olarak özetlemekteydi.²⁴ Ona göre *düşünselliğin düşünü* (*la réflexivité de la réflexion*) özellikle bilimsel uygulamadaki tarihsel ve sosyal determinizmin etkilerini sınırlandırmak için önemli bir unsur teşkil ediyordu.²⁵

Düşünsel epistemolojinin diğer bir katkısı da tarihselleştirme (*historicisation*) nosyonu ile ilgilidir. Bourdieu’ye göre rasyonaliteye ilişkin bilimsel ölçütler aşkın gerçeklikler (*vérités transcendantes*) olmaktan ziyade, belirli biriktirilmiş (kümülatif) entellektüel bir tarihin ürünleriydi. Bu durum da tarihsel olaylara dayanılarak her bir *auctor*²⁶ tarafından oluşturulan bilimsel ölçütlerin farklılık gösterebileceğini dikkate alınmasını gerektiriyordu. Bourdieu’ye göre tarihselleştirme kavramını bu şekilde düşünmek, belirlemeci (*déterministe*) bir bakış açısını mutedil kılmanın yanı sıra, sosyal bilimlerin alanında mutlakiyetçi tutuma (*absolutisme*) karşı da güçlü bir panzehir teşkil etmekteydi. Ayrıca Bourdieu’ye göre tarihselleştirme kavramını biriktirilmiş entellektüel bir miras gibi ele almak belirli bir sosyal bağlamdan esinlenip ortaya çıkmalarına neden olan tarihsel ilkelerin doğallaştırılması (*naturalisation*) ve mutlaklaştırılmasının da engellenmesini mümkün kılmaktaydı. Dolayısıyla eleştirel bir perspektiften kabul edilecek bir tarihselleştirme nosyonu doğallaştırma fenomeninin etkilerini etkisiz kılmanın yanı sıra, bilimsel aklın da kendi kendisini kontrol etmesini sağlayabilecekti.²⁷

Sonuç olarak Bourdieu’cü yaklaşım, epistemoloji alanında sorgulanmaksızın “var-

Bordeaux, Éditions Le Mascaret, 1986, s.13-14.

22 Bourdieu et.al. , *Le Métier de Sociologue*, s.14.

23 Pierre Bourdieu, *Science de la Science et Réflexivité*, Paris, Éditions raison d’Agir, 2001, s.15-16.

24 Ibid., s.173-183.

25 Bu konudaki Bourdieu’cü düşüncenin uluslararası ilişkilere uyarlanması konusunda bkz. Matthew Eagleton-Pierce, “Examining the Case for Reflexivity in International Relations: Insights from Bourdieu”, *Journal of Critical Globalization Studies*, No.1, 2009, s.111-123.

26 Bourdieu tarafından kullanılan bu terim bilimsel bir otoriteye işaret etmektedir.

27 Bourdieu, *Méditations Pascaliennes*, s.135.

sayılmış” bilgilerin üzerinde durulması gerektiğini, zira bunların *habitus*’un bir ürünü olabileceğine işaret etmektedir. Bu durum bilgiye yönelik oluşturulan sürecin bir inşa süreci sonucunda ortaya çıktığını ve yeniden sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Durumu Uluslararası İlişkiler kuramlarıyla ilişkilendirirsek, Bourdieu’cü düşünsel epistemolojinin Uluslararası İlişkiler disiplindeki ana akım tabir edilen kuramların epistemolojileriyle uyuşmaz hale geldiğini görmek mümkündür. Zira Guzzini’nin de ifade ettiği gibi pozitivist epistemolojiye sırtını dayayan bu kuramlar genellikle doğa bilimleriyle sosyal bilimleri aynı kefeye koyup analizlerini bu mercekle altından gerçekleştirmektedirler.²⁸ Oysa Bourdieu’cü düşünsel epistemoloji pozitivist modelin ampirik olarak test edilmiş ve genel olasılık yasalarından esinlenerek inşa ettiği indirgemeci ve bu yolla da açıklayıcı hipotezlerini yeterli bulmayıp, “nesnelliğin nesnelleştirilmesi” gerektiğinde ısrar etmektedir. Bu durum disiplinde önceden verili bir unsur gibi kabul edilen birçok veri ve kavramın sorgulanmasını gerektirmektedir. Örneğin uluslararası sistemdeki devleti yokdan var olmuş (*a-historic*) bir unsur gibi kabul etmek ya da onu bilardo topları metaforu²⁹ gibi homojen bir şekilde sunmaktansa, tarihselleştirme perspektifinden onun analize dâhil edilmesi sosyolojik olarak heterojen devlet yapılarının karşımıza çıktığını görmemize yardımcı olmaktadır: hukuki anlamda ortak noktaları bulunmakla birlikte bir an için ekonomik kıstasları da bir kenara bırakacak olursak, bu da neden Mali gibi bir devletin toprakları üzerinde egemenliğini tesis edemediğini ve Weberci anlamda meşru güç kullanma tekeli kullanmadığını, aksine neden Almanya gibi bir devletin de Weberci anlamda devletlere has asli özellikleri kendi ulusal toprakları üzerinde etkin bir şekilde uygulayabildiğini anlamamızı sağlamaktadır.

Bourdieu’cü İlişkisel Ontolojinin Uluslararası İlişkiler Kuramlarına Olası Katkıları

Bourdieu ontoloji konularında sosyal bilimlerde aktörlerin eylemlerinin yapıyı biçimlendirdiğini savunan sübjektivizm ile yapıları ve eyleyenleri soyut bir biçimde sunan (devlet, uluslararası sistem, vs. gibi) “şeyleştirici” (*réificateur*) pozitivism arasındaki mevcut iki kutupluluğu reddetmektedir. Bunu aşmak ve mevcut iki kutup arasındaki bağlantıyı kurmak amacıyla da “ilişkisel bir ontoloji” (*ontologie relationnelle*) önermektedir.³⁰ Bunun için de modelin gerçekliği ile gerçekliğin modeli arasında *diyalojik* bir bağ oluşturulması gerektiğine inanmaktadır. Ve bunu sağlamak için de özellikle eyleyen (*agent*), *habitus*, *alan* (*champ*) ve *illusio* gibi kavramlara başvurmaktadır.

28 Stefano Guzzini, “A Reconstruction of Constructivism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, Cilt 6, No.2, 2000, s.157.

29 Arnold Wolfers, *Disorde and Collaboration: Essay on International Politics*, Baltimore, The John Hopkins Press, 1962.

30 Uluslararası ilişkiler disiplini bünyesindeki ontolojik tartışmalar ve özellikle de eyleyen ve yapı konusundaki ayrıntılar için bkz. Colin Wight, *Agents, Structures and International Relations-Politics as Ontology*, New York, Cambridge University Press, 2006, s.90-120.

Aktör Kavramına Karşı Daha Kapsamlı Bir Nosyon: Eyleyen

Bourdieu eyleyen kavramını nasıl tanımlamaktaydı? Bu kavramın Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki, özellikle devletleri işaret etmek için kullanılan, aktör kavramından farkı nedir? Aslında Bourdieu rasyonel aktör kavramı ve rasyonalite nosyonuna ilişkin geliştirdiği ayrıntılı argümanlarla yukarıdaki sorulara bazı cevaplar önermenin yanı sıra, eyleyenin ve niteliklerinin nasıl anlaşılması gerektiğini de izah etmektedir. Bourdieu'nün bu konularda özellikle "pratik duygusu" (*sens pratique*) nosyonun da ısrar ettiğini söylemek mümkündür.³¹ *Pratik duygusu* nosyonunun özetle Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki çeşitli kuramsal akımlar tarafından geliştirilen ve günümüzde hala savunucuları bulunan aktörün eyleminin her daim maliyet-hesap ve çıkarların azamiye (*maximum*) çıkarılması kurgusundan bir takım farklılıklar gösterdiğini söyleyebiliriz.

Dolayısıyla klasik yaklaşımların geliştirdikleri rasyonalite kurgusundan uzaklaşmak amacıyla Bourdieu eserlerinde eyleyenin özelliklerinin daha belirgin bir şekilde ortaya çıkarılması gerektiğine inanmaktadır. Bunun için öncelikle *habitus* mekanizmasına başvurmaktadır: bu durum öncelikle bir aktörün salt hesap ve maliyet gibi mekanik bir mantıkla hareket etmeyip davranışlarını rasyonel bir hesabın ürünü olmaksızın da belirli bir amaç doğrultusunda geliştirebileceğini öngörmektedir. Bu bağlam da Bourdieu aktör kavramının yeniden tanımlanması gerektiğine inanmaktadır, zira ona göre mevcut dar aktör tanımlaması eyleyenlerin uygulamalarını açıklamak için yetersiz kalmaktadır. Bu tanımlamayı genişletmek için de ona göre eyleyenlerin davranışlarının belirli bir *habitus*'ün ürünü olduğunun göz önünde tutulması gerekmektedir, çünkü eyleyenler belirli bir sosyal bağlamda bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde bu davranışları içselleştirmişlerdir. Bu durum da belirli bir *alan* (*champ*) içerisinde bulunan eyleyenin varlığına ilişkin özelliklerini ve eylemlerini doğrudan etkilemektedir. Aktör kavramının sadece eylem üzerine odaklanması ve eyleyen konusundaki bahsi geçen özellikleri dikkate almaması, Bourdieu'yü sözcük dağarcığını değiştirmeye itip, aktör nosyonundan ziyade eyleyen kavramını tercih etmeye sürükleyecektir.

Peki eyleyenin bir *alanda* var olup olmadığını nasıl anlayacağız? Bu konuda Bourdieu eyleyenin ancak "etki" yaratabilmesi neticesinde bir *alanda* var olabileceğini düşünüp, söz konusu etkinin eyleyenin *alanı* dönüştürebilme kapasitesine bağlı olarak düşünülmesi gerektiğini ifade etmekteydi.³² Ancak ona göre eyleyenin *alan* içerisinde olmaması *alana* etki yapabilme kapasitesini ortadan kaldırmamaktadır. Eyleyenin bir *alan* içindeki eksikliği veya bu *alan* içindeki "oyunu" oynamama kararlılığının da söz konusu *alan* üzerinde dolaylı bir etki yaratabileceğini akılda tutmanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Bunların yanı sıra Bourdieu'ye göre bir *alan* içinde bir eyleyen tarafından güç dengeleri değiştirildiğinde, düzenin normlarını elinde bulunduranlar "oyundan" saf dışı olabilmektedir.³³

31 Pratik duygusu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Pierre Bourdieu, *Le Sens Pratique*, Paris, Éditions de Minuit, 1980.

32 Pierre Bourdieu, *Propos sur le Champ Politique- avec une introduction de Philippe Fritsch*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000, s.38-61.

33 Ibid., s.62.

Eyleyenin *alanla* ilişkisi konusunda ise, Bourdieu *alanın* evrimsel ve dinamik niteliklere sahip olduğunu, eyleyenlerle bu *alana* yeni girenler arasındaki güç ilişkilerine bağlı olarak *alanın* dönüşebileceğini ifade etmektedir. Bu durum da sosyal doku (saha) eyleyenlerin aralarındaki taahhütlerine bağlı olarak yeni özellikler ihtiva ederek kendini yeniden üretebilmektedir.³⁴

Yapının Rijit Kalıplarından Çıkışın Yolu: Habitus

Habitus kavramı her ne kadar Pierre Bourdieu tarafından geliştirilmese de kendisi bu eski aristocu-tomist kavramı yapı/eyleyen ikileminden çıkarmak amacıyla yeniden geliştirmiştir.³⁵ Bunun için de Saint-Thomas d'Aquin, Emile Durkheim, Norbert Elias, Marcel Mauss ve Max Weber gibi isimlerden esinlenmiştir.³⁶ *Habitus* kavramı ilk ortaya çıktığı anda³⁷ aktörlere hiçbir kabiliyet manevrası bırakmıyordu, zira aktörün sosyal dünyanın yapılarından etkilendiği ve edilgen bir konumda olduğu düşünülüyordu.³⁸ Daha sonra bu kavramın içeriğini Bourdieu gitgide geliştirip *habitus* kavramını “eylem, değerlendirme yetisi ve algı matrisleri gibi her an işleyen ve bünyesine geçmiş tecrübeleri de dâhil eden, kalıcı ve yeniden üretilebilir düzenlemeler sistemine” işaret etmek için kullanacaktır.³⁹ Nihayet determinist düşünceden ve daha önce yapıya atfettiği önemden sıyrılmak için, eyleyenlerin eylem kapasitesini ve yapıyı yapılandırma gücünü de dahil edip, sosyal dünya içinde eyleyenleri de etken bir birim olarak kabul edecektir.⁴⁰ Böylece Champagne ve Christin'in de ifade ettiği gibi bu durum Bourdieu'yü “eylem ve yapılar, nesnel koşul ve bireysel stratejiler arasındaki ilişkileri dikkate alabilecek bir praksoloji (eylemler kuramı) oluşturabilmek için uygulamayı/eylemi içselliğin dışsallaştırıldığı ve dışsallığın içselleştirildiği diyalektik bir saha” olarak görmeye itecektir.⁴¹ Bu yolla da “mekanik kuram savunucularının” yapıya atfettiği önemden bir nebze olsun sıyrılabildiğini düşünecektir.⁴² Netice de Bourdieu'de makro-sosyal yapıyla mikro-davranışsal eylemler arasındaki ilişkiyi gözle görünür kılıp, yapı ve eyleyenin birbirlerini yapan ve yapılandıran (*structurant/structure*) öğeler olduğunu savunacaktır.⁴³

34 Bourdieu, *Méditations Pascaliennes*, s.195.

35 Bourdieu, *Choses Dites*, s.20.

36 Anne Jourdain ve Sidonie Naulin (der.), *La Théorie de Pierre Bourdieu et Ses Usages Sociologiques*, Paris, Armand Colin, 2011, s.35. Makalede zikredilen unsurlar dışında Weberci düşüncenin Pierre Bourdieu üzerindeki diğer etkileri için ayrıca bkz. Rogers Brubaker, “Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu”, *Theory and Society*, Cilt 14, 1985, s.745-775.

37 Pierre Bourdieu ve Jean-Claude Passeron, *La Reproduction. Éléments pour une Théorie du Système d'Enseignement*, Paris, Minuit, 1970.

38 Anne Jourdain ve Sidonie Naulin (der.), *La théorie de Pierre Bourdieu et Ses Usages Sociologiques*, s. 37.

39 Bourdieu, *Esquisse d'une Théorie*, s.261-262.

40 Bourdieu, *Choses Dites*, s.156.

41 Patrick Champagne ve Olivier Christin, *Pierre Bourdieu- Une initiation*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2012, s.71.

42 Bourdieu, *Esquisse d'une Théorie*, s. 262.

43 Laurent Thévenot, “Pragmatic Regimes Governing The Engagement With The World”, Theodore R. Schatzki *et.al.*, *The Practice Turn in Contemporary Theory*, New York, Routledge, 2001, s.66.

Alan Kavramı: Eyleyenlerin Eylemlerinin Çok Boyutlu Bir Düzlemde Analize Dahil Edilmesi

Alan kavramının herşeyden önce niteliklerini betimleyecek olursak, Bourdieu bunun mücadelelerin varlığı üzerine kurulu bir düzen olduğunu belirtmektedir. Bu mücadelelerin kurulu düzene giriş hakkını elde etmeye çalışan yeni “oyuncularla” bu düzendeki güç ve iktidar tekeline elinde tutmaya ve yeni “oyuncuları” rekabetin dışına itmeye çalışan “baskın (*dominant*)” oyuncu veya oyuncular” arasında cereyan ettiğini söylemek mümkün. Bourdieu’ye göre, bu mücadeleler belirli bir amacı (maddi veya sembolik) elde etmek için gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, *alanın* yapısı ve karakteristikleri, daha önceki mücadelelerin neticesinde biriktirilmiş belirli bir kapitalin (maddi veya sembolik) dağıtımı için mücadeleye girişmiş eyleyenler veya kurumlar arasındaki güç ilişkisi olarak betimlenmektedir. Bourdieu’ye göre, *alan* bünyesinde oyunu oynayanların ortak noktası *alanın* varlığını sürdürebilmesinden başka birşey değildir, dolayısıyla *alandaki* belirli bir oyunu oynamak *alanın* üzerine inşa edildiği değerlerin tüm eyleyenler tarafından karşılıklı olarak tanınması anlamına gelmektedir.⁴⁴ Bu durum baskın oyuncularla yeni oyuncuların *alanın* üzerine inşa edildiği değerlerin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Başka bir deyişle Bourdieu’cü analizde *alana* dâhil olmaya çalışan yeni oyuncular *alanın* “varlığını” tehdit etmemektedir.

Bu genel ifadelerden yola çıkarak özetle bir *alanın* niteliklerini şu şekilde bir araya getirmek mümkün: *alan* içerisinde eyleyenlerin var olduğu; bunların oynamaya hazır oldukları bir oyun; *alan* içerisinde mevcut güç/iktidar ilişkilerinin varlığı; *alan* içerisinde mücadeleye konu olacak unsurların (maddi veya sembolik) varlığı ve nihayet eyleyenler tarafından kabul edilen ve *alandaki* oyunun sürdürülmesini mümkün kılan kuralların varlığı. Forget ve Rayroux ise bunu “pozisyonlarını iyileştirmeyi stratejik amaç edinip, belirli kurallar dâhilinde, etkileşimde bulunan aktörler arasındaki güç ilişkileri” olarak özetlemektedir.⁴⁵ Bunların yanı sıra, *alan* içerisinde eyleyenler kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek için çeşitli kapitallerle donatılmışlardır (ekonomik, sembolik, sosyal ve kültürel). Bu bağlamda bir unsurun göreceli değeri ilişkilerin tümü tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla Kauppi’nin de ifade ettiği gibi *alan* kavramı siyasi partilerden tutun uluslararası örgütlere ve ulus-devletlere kadar bir dizi birimi (veya eyleyeni) bir *alan* olarak incelebilmeyi mümkün kılmaktadır.⁴⁶ Netice de Rebecca Adler-Nissen’in de ifade edeceği gibi yapının özelliklerini anarşik olarak betimleyen ana akım kuramcılarının aksine, Bourdieu’cü okuma bunun hiyerarşik olduğu sonucuna varacaktır⁴⁷, buradaki hiyerarşi haliyle eyleyenlerin ellerinde bulundurdıkları maddi ve maddi olmayan kapitallerin sonucuna göre belirecektir.

44 Pierre Bourdieu, *Questions de Sociologie*, Paris, Éditions de Minuit, 2002, s.113-120.

45 Amélie Forget ve Antoine Rayroux, “Introduction: La Sécurité Européenne et le Tournant Pratique des Relations Internationales”, *Études internationales*, Cilt 43, No.4, 2012, s.508.

46 Niilo Kauppi, “Bourdieu’s Political Sociology and the Politics of European Integration”, *Theory and Society*, Cilt 32, No.5/6, 2003, s.778.

47 Rebecca Adler-Nissen, “Inter and Transnational Field(s) of Power- On a Field Trip With Bourdieu”, *International Political Sociology*, Cilt 5, No.3, 2011, s.327.

Bunların yanı sıra Bourdieu belirli bir *alanda* ortaya çıkan güç mücadelesinin diğer *alanlarda* beliren güç mücadelelerinden de farklılık arz edeceğinin altını çizmektedir.⁴⁸ Ancak farklı *alanların* bulunması bu alanlar arasında bir kopukluğun olduğu anlamına gelmemektedir. Bu durum belirli bir Leviathan'ın var olmadığı anarşik olarak kabul edilen bir *alandaki* eyleyenler arasındaki (*inter-state level*) oyunun özelliklerini Weberci anlamda meşru şiddet kullanma tekeline sahip bir eyleyenin kendi ulusal sınırlarında bulunan (*infra-state level*) diğer eyleyenlerle oynayabileceği oyunun özelliklerinden farklı olduğunu savunan ana akım kuramcılarının aksine uluslaşan düzeyin dikkate alınması gerektiğini ve bu seviyede de güç mücadelelerinin ortaya çıkabileceğini öngörmektedir. Rebecca Adler-Nissen'in de saptadığı üzere bu tür katı ikiliklerin (ulusal/uluslararası) geçersiz olduğunu görmek ve uluslaşan seviyedeki güç alanlarının da tesis edilebileceğini saptamak için merceğin Avrupa Birliği bünyesindeki çeşitli kurumlara yönetilmesi yeterlidir.⁴⁹

Alanın diğer bir özelliği de uzun bir inşa sürecinde evrim geçirebileceğinin analiz de dikkate alınmasıdır, böylece *alan* içerisindeki gerek uygulamalar gerekse bu uygulamalar ışığında inşa edilmiş düşünce ve kavramların köklerine (*aspect généalogique* inilebilmektedir.⁵⁰ Bu durum da Uluslararası İlişkiler kuramlarında sorgulanmaksızın otomatik (*automatisation*) bir refleksle kullanılan (egemenlik, devlet, uluslararası sistem gibi) nosyonların inşa edilme süreçlerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Homoeconomicus'tan Homosociologicus'a Geçiş: Illusio'nun Önemi

Özetle “oyuna dâhil olmak, oyunu oynamaya eğilimli olmak ve nihayet oyunu ciddiye almak” olarak Bourdieu tarafından tanımlanan *illusio* kavramı⁵¹, ayrıca Accardo'nun da ifade ettiği gibi belirli bir *alan* içinde eyleyenlerin konumunun değiştirilmesi veya bunun diğer eyleyenlerin baskılarına rağmen muhafaza edilmesini de kapsamaktadır.⁵² Bunların yanı sıra *illusio* kavramı *alanı* bir oyun sahası olarak görüp, eyleyenlerin eylem ve düşüncelerinin bu *alan* içerisinde etkiye ve değişime açık olabileceğini de varsaymaktadır.⁵³ Eyleyenler arasında fiziksel bir ilişkinin hesap ve maliyet kurgusunu kurabilmek için zorunlu bir durum olarak kabul edildiği rasyonalist paradigmanın aksine, Bourdieu'cü analizde *illusio*

48 Pierre Bourdieu, *Propos sur le Champ Politique*, s.40. Pierre Bourdieu'nün baskınlık (*domination*), iktidar/güç, sembolik şiddet gibi kavramları ne şekilde anladığına yönelik ayrıntılı bir çalışma için bkz. Lahouari Addi, “Violence Symbolique et Statut du Politique chez Pierre Bourdieu”, *Revue Française de Science Politique*, No.6, 2001, s.949-963.

49 Rebecca Adler-Nissen, “The State's Symbolic Power and Transnational Fields”, Rebecca Adler-Nissen (der.), *Bourdieu in International Relations-Rethinking Key Concepts in IR*, s.179-192. Güvenlik *alanında* uluslaşan seviyedeki bu tür güç mücadeleleri için ayrıca bkz. Didier Bigo, “L'Europe de la Sécurité Intérieure Penser Autrement la Sécurité”, Anne-Marie le Gloannec (der.), *Entre Union et Nations*, Paris, Presses de Sciences Po., 1998, s.55-90.

50 Bourdieu, *Propos sur le Champ Politique*, s.51-53.

51 Pierre Bourdieu, *Raisons pratiques. Sur la Théorie de l'Action*, Paris, Éditions du Seuil, 1994, s.151.

52 Alain Accardo, *Introduction à une Sociologie Critique- Lire Bourdieu*, Bordeaux, Editions le Mascaret, 1997, s.102.

53 Bourdieu, *Méditations Pascaliennes*, s.196-197.

eyleyenlerin bilişsel ve eyleme değin repertuarlarının harekete geçirilebilmesi için fiziksel bir ilişkiyi zorunlu kılmamaktadır.

Bunlara ilaveten, *illusio*'nun rasyonalist paradigmanın çıkar kavramından bir başka farklılığı da, bunun hesap ve maliyet dışındaki sosyal oyunları da tanımına dâhil etmesidir. Diğer bir farklılık da, çıkar kavramının özü ile ilgilidir. Bilindiği gibi rasyonalist paradigma da aktörlerin varoluşsal nedenlerden dolayı çıkar gütmeme gibi bir "lüksleri" yoktur ve aktörler sürekli bu dürtüyle eylemlerini kurgularlar, oysaki *illusio* kavramında eyleyenlerin oynanan oyuna mesafeli kalabileceği kabul edilmektedir.⁵⁴

Bourdieu çıkar kavramından ziyade *illusio*'yu kullandığında, bu aslında eyleyenlerin ekonomik kazançlar dışında, belirli bir *alandaki* eyleyenlerin sembolik unsurlarını da diğer *eyleyenlere* kabul ettirmeye yönelik girişmiş oldukları çabalara işaret etmektedir. Bu açıklamalardan da anlaşılabilceği gibi Bourdieu *homoeconomicus*'cu bakış açısını eyleyenleri her daim rasyonel bir şekilde eylemlerini ve amaçlarını hesap ederek bunların neticesinde minimum maliyetle maksimum kazanç elde edeceğini varsaydığı için, ayrıca eyleyenlerin güdülerini salt ekonomik çıkarlara indirgediği için reddetmektedir.⁵⁵ Haliyle *homoeconomicus*'cu mantıkla eyleyenlerin güdülerini anlamaya kalkıştığımızda kaçınılmaz olarak ekonomik *alandaki* kuralların diğer *alanlar* içinde geçerli olabileceğini varsaymış oluruz, oysaki *alanlar* arasındaki hem güç mücadeleleri hem de eyleyenlerin güdülerinin *alanların* yapısındaki ve doğasındaki değişikliklerden ötürü farklılık arz edebilmektedir.

Rasyonalist paradigmalardan farklı olarak Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı ayrıca eyleyenin belirli bir topluluğa/gruba aidiyetini de hesaba katmaktadır, böylece eyleyenin eylemleri hem ait olduğu topluluğun/grubun hem de kendisinin zorunlulukları/yükümlülükleri tarafından belirlenebilmektedir. Dolayısıyla eyleyen rasyonel davranışı için bir manevra kabiliyetine sahip olsa bile, kendisi ne yoktan var olmuştur ne de gruptan izole bir birim olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum da eyleyenin var olduğu sosyal dokunun kural ve zorunluluklarının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Böylece eyleyenin sınırlı bir rasyonalitesinin olduğu ve bunun belirli bir grup/topluluktan gelen dış dinamiklerce koşullandırılabilceği kabul edilmektedir. Ayrıca, rasyonalist paradigmalardan belirli bir saha içinde jenerik olarak oluşturulan rasyonel aktörün "hamle ve karşı hamle" doğrultusunda hareket ettiğini varsaymaktadırlar. Oysa Bourdieu eyleyenin belirli bir sosyal doku içerisinde oluşturulan kural ve normlar çerçevesinde hareket ettiğini savunmaktadır. O iktisatçıların jenerik, tarihten arındırılmış (*a-historique*) ve doğal bir unsur gibi kabul ettiği çıkar kavramının aksine, bunun herşeyden önce *habitus*'ün düzenlemeleri tarafından belirlendiğine inanmaktadır. Bu nedenle de "her ampirik örnek olayda söz konusu çıkarların ve onların içeriklerinin üretildiği sosyal koşulların ortaya çıkarılması" gerektiğine inanmaktadır.⁵⁶

54 Bourdieu, *Raisons pratiques*, s.151-152.

55 Ibid., s. 154.

56 Bourdieu, *Les Choses Dites*, s.62-63.

Bourdieu Sosyolojisi Prizmasından Uluslararası İlişkileri Yeniden Okumak

Bourdieu'cü perspektiften epistemolojik ve ontolojik sorunlar ırdeledikten sonra şimdi de onun araştırmalarında sık sık başvurduğu bazı anahtar kavramlara odaklanarak bu mercekten uluslararası ilişkileri nasıl okuyabileceğimizi görelim. Bunun için de öncelikle eyleyen kavramından başlayalım. Bourdieu eyleyenin belirli bir *alan* (*champ*) içindeki varoluşunu (ya da analize dâhil edilebilmesini) onun yaratabileceği etki kapasitesine göre dikkate almaktadır.⁵⁷ Ancak bu yaklaşım tarzı bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bourdieu “etki üretmeyle” tam olarak neyi anladığını ayrıntılı bir şekilde izah etmemesinin yanı sıra, eyleyenlerin salt etki etme gücüne odaklanarak eyleyenlerin geçirebilecekleri “radikal değişimleri” de gözden kaçırmaktadır. Bu durum da belirli bir sosyal doku içinde herhangi bir ayrıcalığı olmayan “eyleyen” minimum “etki üreten” bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin uluslararası sistem de çeşitli nedenlerden dolayı “ekonomik olarak az gelişmiş” yaftası yapııştırılan bir ülke sistem de “etki üretme” potansiyeli olarak düşük değerlendirilmek zorundadır. Oysa yapısal ve konjonktürel zorluklar yaşadığı için “geri kalmış” olarak nitelendirilen bir devlet içindeki iç dinamikler hızla ulusal ölçekten bölgesel ve küresel ölçeğe kayıp uluslararası sistemde kriz yaratabilmektedir. Somali, Afganistan, Mali ve son olarak Suriye’de yaşanan gelişmeler buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu devletler son dönemdeki krizler öncesinde “etki üretme” gücü olarak yapıyı şekillendirebilecek unsurlar olarak değerlendirilmezken, krizler patlak verdiğinden bu yana yaşadıkları “istikrarsızlıklardan” dolayı yapı içindeki güç dengelerini ciddi şekilde etkiler mahiyet kazanmışlardır.⁵⁸ Dolayısıyla uluslararası siyasette herhangi bir ayrıcalığı olmayan eyleyenler de çeşitli *alanların* içiçe geçtiği küreselleşen bir dünya da yapının kendisini çeşitli yollarla etkileyebilme potansiyeline sahiptirler.

Ya da mikro-politik düzeyde 11 Eylül 2001 olaylarının da gösterdiği gibi “sade” vatandaş ya da birey olarak değerlendirilen bir eyleyen belirli inançlar doğrultusunda ya da bir çılgınlığın neticesinde bir intihar komandosuna dönüşüp uluslararası siyaset gibi belirli bir *alanda* veya birbiriyle ilişkili bir dizi *alanlarda* (*champs*) (ekonomik, siyasi ve kültürel gibi) tahrip edici “etkiler” üretilip “mimumun etki üretme” eşliğinden çok kısa bir sürede “maksimum etki üretme” eşğine de ulaşabilmektedir. Dolayısıyla eyleyenleri “etki üretme” güçlerinden yola çıkarak gerçekleştirilecek olası bir tasnifleme onların belirli bir *alan* veya *alanlara* “etki etme” kapasitesilerini statik bir vizyona indirgemektedir. Netice de eyleyenlerin etki üretme gücünde doğacak ani değişimler ve bunların hızlı bir şekilde *alanı* dönüştürme kapasitesine Bourdieu'cü analizde değinilmemektedir.

Eyleyen ile ilgili diğer bir unsur da “kimin”, “kimi” eyleyen olarak belirleyeceğiyle ilgilidir. Kim eyleyeni belirleme “meşruiyetine” sahiptir? Kim hangi eyleyeni belirli bir *alan* da kabul etme yetkisini elinde bulundurmaktadır? Bu konulara da açıklık getirilmemektedir. Bourdieu ayrıca belirli bir *alan* da eyleyenler arasında rekabetin ve güce dayalı bir ilişkinin varlığının altını çizmektedir, bu durum da oyuna dâhil olan “yeni” eyleyenin

57 Bourdieu, *Propos sur le Champ Politique*, s.38-61.

58 Bu tür devletlerin yapıda ne tür sorun yaratabilecekleri konusunda bkz. Robert I. Rotberg (der.), *When State Fail: Causes and Consequences*, New Jersey, Princeton University Press, 2004.

belirli bir *alana* girerken buradaki mevcut eyleyenlerle çatışmacı bir ilişkiye gireceği varsayılmaktadır. Ancak yeni eyleyen *alana* materyel (askeri gibi) ya da sembolik gücünü, diğer bir ifadeyle *soft power*'ını kullanarak mı dâhil olmaktadır? Bourdieu bu konularda sadece bir "*alan* içinde bir eyleyen tarafından güç dengeleri değiştirildiğinde, düzenin normlarını elinde bulunduranların aniden safdışı bırakılacağına"⁵⁹ işaret etmektedir, oysa bu durum bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Çünkü *alanda* baskın (*dominant*) role sahip eyleyenlerin *alana* yeni giren eyleyenlerle aralarında güç kullanımı olmaksızın baskın rolün teslim edilebileceği olasılığı gözden kaçırılmaktadır. Hegemonik gücün güç kullanımı olmaksızın devri konusunda İkinci Dünya Savaşı öncesi dönem örnek verilebilir. Bu dönemde hegemonik gücü elinde bulunduran Büyük Britanya ile uluslararası sisteme bu savaştan sonra hegemonik güç olarak girecek ABD arasında, diğer bir deyimle hegemonik gücü elinde bulunduranla bu gücü elde etmeye çalışan yeni eyleyen arasında, rol değişimi konusunda bir güç kullanımı olmamıştır. Aksine iki eyleyen İkinci Dünya Savaşı süresince müttefik olarak dünya-sisteminde güç hiyerarşisini alt üst etmeye hevesli Nazi Almanyası'na karşı birlikte mücadele vermişlerdir. Ve hegemonik rol konusundaki devir teslim işlemi gerçekleştikten sonra da Büyük Britanya'nın uluslararası sistem içindeki ne önemi azalmıştır ne de *eski* hegemonik güç olarak kendisi safdışına bırakılmıştır. Büyük Britanya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeliği vasıtasıyla güncel uluslararası sorunlar konusunda oynadığı rol de bunu göstermiştir. Bu konuyla ilgili İspanya, Fransa, Hollanda gibi tarih içinde uluslararası sistemde başat rol oynamış ve sonrasında orta ölçekli bölgesel güç kategorisini kabul etmiş devletlerin örneği de ilave edilebilir.

Bu tür eksikliklere karşın, Bourdieu'cü okuma belirli bir *alanın* evrimsel ve dinamik niteliklere sahip olup başat eyleyenlerle bu *alana* yeni girenler arasındaki güç ilişkisine bağlı olarak *alanın* dönüşebileceğini analizine dâhil etmesiyle uluslararası sistemi statik bir mekân olarak betimleyen uluslararası ilişkiler kuramındaki bazı paradigmalardan bu konuyla ilgili eksikliklerini de gidermektedir. *Alanı* (uluslararası sistem gibi) dinamik bir mekân olarak görmek, modern devletlerin doğuşunu hızlandıran Vestfalya antlaşmalarından bu yana ne ölçüde uluslararası sistemin ve devlet-eyleyenlerin değişim geçirdiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁶⁰ Bilindiği gibi Vestfalyen dönemin başlangıcında uluslararası sistem içinde devlet-eyleyenler baskın bir rol oynayıp, sistem içinde oyunun kurallarını aralarındaki etkileşimlerin sonucuna göre belirlemişlerdir. Oysa Post-Vestfalyen dönemde uluslararası ilişkilerdeki oyunun kurallarının salt devletlerarası ilişkiler tarafından belirlendiğini iddia etmek bugün oldukça güçtür. Dolayısıyla devlet-eyleyenler Post-Vestfalyen dönemde uluslararası siyaseti uluslararası örgütleri, hükümet dışı kuruluşları, uluslararası yasadışı kartelleri ve çokuluslu şirketleri de dikkate alarak artık belirlemek durumundadırlar. Ve Post-Vestfalyen dönemin özellikleri Vestfalyen dönemin özelliklerinden ne kadar farklılık gösteriyorsa, Vestfalyen döneminkiler de modern devletlerin oluşumlarını henüz tamamlamadığı ve sadece eyleyen olarak derebeylik, imparatorluk ve

59 Bourdieu, *Propos sur le Champ Politique*, s.62.

60 Devletin statik bir unsur olmadığı ve *uzun* tarihsel bir süreçte farklı dinamiklerin etkisinde her defasında yeniden inşa edildiğini incelemek için bkz. Jens Bartelson, *The Critique of The State*, New York, Cambridge University Press, 2003.

krallıkların sistemde bulunduğu Vestfalyen öncesi (*pré-Westphalien*) döneminkilerden bir o kadar farklılık göstermektedir.⁶¹

Bu bağlamda *alanın* dönüşümüyle birlikte devletlere has özelliklerde de bir takım değişimler meydana geldiğini saptamak mümkün. Bunun en açık göstergesini egemenlik unsurun da görebiliriz. Bu bağlamda *de jure* olarak olmasa da sosyolojik olarak uzun bir tarihsel süreçte egemenliğin sosyal bir olgu olarak ne tür bir evrim geçirdiğini görmek mümkün⁶², zira Anna Leander'in de ifade ettiği gibi egemenliği statik bir unsur gibi ele almak, egemenliğin tesis edildiği alanlardaki özelleştirmeleri görmezden gelmek anlamına gelebilir.⁶³ Oysa bugün devlet-eyleyenler egemenliklerini bazen hükümetdışı aktörlere regalyen alanlarda dahi devretmektedirler.

Bunların dışında Bourdieu'nün eyleyen nosyonu literatüre hâkim paradigmalar tarafından sık bir şekilde kullanılan "rasyonel aktör" kavramının sığ içeriğini de zenginleştirmektedir. Burada Bourdieu ilişkisel ontolojiden yararlanarak eyleyenlerin varlıklarına odaklanmaktansa eylemlerini dikkate almaktadır. Böylece eyleyen kavramı bir yandan sosyal dokunun (uluslararası, ulusal ve yerel ölçekteki) eyleyen üzerindeki etkisini analize dahil ederken, eşzamanlı olarak da eyleyenin bu dokuya etki etme kapasitesini dikkate alıp mekanla eyleyen arasındaki bu yinelemeli (*itérative*) diyalektik ilişkinin belirli bir *habitus* kapsamında tesis edildiğini iddia etmektedir. Netice de eyleyenler ne salt devletlere indirgenmiş olmakta ne de eyleyenlerin eylemleri, Gerçekçi ve liberal kuramlarda olduğu gibi, sadece uluslararası ilişkiler *alanıyla* sınırlandırılmaktadır.

Bu son nokta doğal olarak bizi Bourdieu'nün devlet eyleyeni nasıl algıladığı ve onu analizlerine nasıl dâhil ettiği konusuna getirmektedir. Pierre Bourdieu analizlerin de devlete özel bir önem atfetmiştir⁶⁴, bunun başlıca nedeni devlet-eyleyenin güç *alanında* merkezi ve ayrıcalıklı konuma sahip olmasıdır, zira devlet maddi ve maddi olmayan⁶⁵ kapitaller üzerinde monopolü elinde bulunduran yegâne güçtür. Bu bağlamda Bourdieu'nün güç kavramına dayanarak devlet yapılarıyla ilgili yapmış olduğu sınıflandırmayı hatırlatmakta fayda var. Bu durum Weberci anlamda rasyonalizasyon sürecini tamamlamamış devlet eyleyenleriyle aksine bu süreci tamamlamamış olanlar arasındaki farkın da ortaya

61 Vestfalyen ve Vestfalyen öncesi dönem arasındaki farklar için örneğin bkz. Jeremy Larkins, *From Hierarchy to Anarchy- Territory and Politics Before Westphalia*, New York, Palgrave MacMillan, 2010.

62 Ulusal egemenliğin tesis edilişi ve tarihsel süreçte dönüşümü konusunda ayrıntılı bir inceleme için bkz. Jens Bartelson, *A Genealogy of Sovereignty*, New York, Cambridge University Press, 1995.

63 Anna Leander, "Securing Sovereignty by Governing Security Markets", Rebecca Adler-Nissen ve Thomas Gammeltoft-Hansen (der.), *Sovereignty Games- Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s.158.

64 Bourdieu'nün devlet konusundaki görüşlerini ayrıntılı bir şekilde incelemek için bkz. Pierre Bourdieu, *Sur l'État- Cours Au Collège de France 1989-1992*, Paris, Raisons d'Agir/Seuil, 2012; Pierre Bourdieu, "Rethinking the State: Genesis and Structure of Bureaucratic Field", *Sociological Theory*, Cilt 12, No.1, 1994, s.1-18.

65 Bourdieu'nün maddi olmayan kapitalleri nasıl anladığını ayrıntılı bir şekilde incelemek için bkz. Pierre Bourdieu, *Langage et Pouvoir Symbolique*, Paris, Éditions du Seuil, 2001.

çıkmasına yardımcı olacaktır. Ona göre, geleneksel toplumlarda iktidar/güç bireysel olup yeniden türetilmesi ailevi temellere dayanmaktadır, oysa toplumsal farklılaşmanın (*société différenciées*) gerçekleştiği yapılarda başatlığın (*domination*) icra edilişi devlet kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir.⁶⁶ Bu yönüyle Bourdieu devletin kurumsallaşmasına verdiği önemden ötürü ve başatlık konusundaki tasniflemeyle Weberci sosyolojiye çok yaklaşmaktadır.⁶⁷ Devleti ve onun bünyesinde icra edilen güç unsurunu anlamaya yönelik Bourdieu tarafından yapılan bu sınıflandırma aslında çok önemli diğer bir noktaya da vurgu yapmaktadır. O da uluslararası sistem de var olan tüm devlet-eyleyenlerin her ne kadar *de jure* bir tanımlamayla ortak noktaları olsa da aslında sosyolojik olarak bu devlet-eyleyenlerin birbirlerinden, devlet aygıtının rasyonalizasyon süreci ve bunun sonucunda maddi ve sembolik kapitaller üzerinde sahip olunan monopoller gibi, farklılık gösterdikleriyle ilgilidir.⁶⁸

Ayrıca devlet aygıtının oluşumunun *uzun* bir tarihsel süreçte eyleyenlerin kendi bünyelerinde verdikleri mücadelelerin sonucunda orta çıkmasına işaret etmesiyle Bourdieu bu açıdan da Norbert Elias'ın devletle ilgili düşüncelerine çok yaklaşmaktadır.⁶⁹ Dolayısıyla Bourdieu uluslararası arena da sadece çıkar dürtüsüyle hareket ettiğini varsayıp devletin tarihsel boyutunu göz ardı eden ana akım kuramların devlet tipolojisinden uzaklaşmaktadır. Oysa uluslararası sistem de devlet incelenirken analizlerde onun tarihsel gelişiminin akılda tutulması söz konusu devletin ortaya çıkmasına sebep olan *güç alanını* (*champ de pouvoir*) ve bu *alandaki* eyleyenleri ve onların ellerinde bulundurdıkları kapitalleri anlamamızı sağlamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir unsur Bourdieu'nün devleti düşünürken, Norbert Elias örneğinde olduğu gibi, daha ziyade Batı'daki ortaya çıkmış devlet mekanizmalarından esinlenmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle Bourdieu devlet aygıtının işlemez olduğu ve bu aygıtın devlet dışı eyleyenler tarafından "ele geçirildiği" durumlara değinmemektedir. Bilindiği gibi, uluslararası sistem de Kolombiya, Arnavutluk veya Afrika kıtasındaki birçok devlet örneğin de olduğu gibi bazı devlet-eyleyenler devlet dışı eyleyenler tarafından "kontrol altına" alındığında devlet mekanizması Weberci anlamdaki meşru gücün tekeli, *de jure* olarak elinde bulundursa bilse, gerçekte bunu uygulamakta güçlük çekmektedir.⁷⁰ Ve Bourdieu, Elias örneğin de olduğu gibi bu durumu görmezden gelmektedir. Devletle ilgili diğer bir unsur da Bourdieu'nün devleti nüfuz/hâkimiyet mücadelesinin gerçekleştiği bir "mekân" olarak tanımlamasıyla ilgilidir. Söz konusu "mekân" da var olan eyleyenlerin niyetleri ve etkileşimlerinin (ilişkisel

66 Pierre Bourdieu, "Les Modes de Domination", *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, Cilt 2, No.2/3, 1976, s.122-132.

67 Max Weber'in devletle ilgili ayrıntılı görüşleri için bkz. Max Weber, *Économie et Société- birinci ve ikinci ciltler*, Paris, Plon, 1971.

68 Devletler arasındaki sosyolojik farklılıklar konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Bertrand Badie ve Pierre Birnbaum, *Sociologie de l'État*, Paris, Grasset, 1979.

69 Norbert Elias'ın Batı'da devletlerin oluşumuyla ilgili düşünceleri için bkz. Norbert Elias, *La Dynamique de l'Occident*, Paris, Pocket Collection Agora, 1990.

70 Robert H. Jackson, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996. Bu konuyla ilgili daha genel bir çalışma için bkz. Béatrice Hibou (der.), *La Privatisation des États*, Paris, Karthala, 1999.

anlamda) yanı sıra buradaki konuşlandırılan gücün doğası da daha geniş bir yelpazeden incelenerek, böylece bu “mekân” da eyleyenler tarafından konuşlandırılan tüm kapitaller (maddi ve manevi) ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu tür bir devlet tanımlaması uluslararası ilişkiler literatüründeki bazı kuramların *jenerik devlet* mantığından haliyle farklılık göstermektedir.

Alan ve *habitus* kavramlarının disipline ne gibi katkılar getirdiğine göz atacak olursak, öncelikle Bourdieu'nün ne *alanların* ortaya çıkmasını tetikleyen koşulları ne de belirli bir *alanın* inşa sürecinin hangi evrelerden geçtiğine değinmediğini hatırlatmak da fayda var. *Alan* konusunda ona göre önemli olan belirli bir sosyal dokuda eyleyenlerin etkileşimlerinden yola çıkarak etki üretme kapasitelerinin *alanın* evrim sürecini nasıl etkilediğini incelemektedir. Burada vurgunun doğrudan eyleyenlere yapılmaktansa aralarındaki ilişkilerin doğasına yapıldığını görmek mümkün. Bourdieu bu çerçevede eyleyenler arasındaki ilişkilerin doğasını inceleyip, bunların arasındaki maddi ve sembolik kaynakların ne şekilde ve kim tarafından dağıtıldığını anlamaya çalışmıştır. Bu yöntemle belirli bir *alan* içinde hem pozisyonlar, hem ilişkilerin doğası hem de eyleyenlerin tercih ettiği uygulamalar gün ışığına çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu durum hem yapıya öncelik vererek bunların eyleyenlerin dünyasındaki “anlamları” inşa ettiğini iddia eden ana akım kuramlarla, hem de kendisinin de ifade ettiği gibi eyleyenlerin eylem ve niyetlerini tam bir rasyonalite dâhilinde gerçekleştirdiklerini iddia eden sübjektivist yaklaşımlardan farklılık göstermektedir.⁷¹ Neden? Bunun başlıca nedeni eyleyen ve yapının birbirlerinden ayrılmaz olmasıdır. Bourdieu işte tam da bu nokta da *habitus* kavramını ortaya atıp yapıyla eyleyen arasında bir bağ kurup bu iki unsurun birbirlerini aynı anda karşılıklı olarak inşa ettiklerini (*co-constitution*) iddia edecektir. Bu durum da *alan* ve eyleyenler düzeyinde meydana gelen değişimleri daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

Bir sonraki aşama da ise, Bourdieu *habitus* kavramına tarihi boyutu (ya da geçmiş tecrübeleri) de eklemektedir. Böylece belirli bir geçmişten köklerini alıp eyleyenlerin şimdiki zamandaki eylemlerini etkileyen tarihsel unsurlar da analize dâhil edilmektedir. Bu düşünceyi Türk Dış Politikası'na uyarlarsak, Türk karar alıcıların SSCB'ye yönelik besledikleri “düşman” algılaması ve bunun neticesinde de başında bulundukları devlet-eyleyenin eylemlerini oluşturdukları sosyal bağlamı salt Soğuk Savaş dinamikleri veya realpolitik nedenlerle açıklamak yetersiz kalmaktadır. Türk karar alıcılar tercihlerini oluştururken realpolitik nedenlerin yanı sıra bu tercihleri tarihsel kökleri daha derinlerde bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya'sı arasında geçmişten günümüze meydana gelen çok sayıdaki savaşların mirasının da etkisinde kalarak oluşturmuşlardır. Dolayısıyla bu tarihsel miras, Türk karar alıcıların “jenerik bir Rus imajı” inşa etmesinde etkili bir parametre oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu durum Soğuk Savaş dönemindeki Türk dış politikası incelenirken dikkate alınması gereken bir unsurdur. Tarihten gelen bu “Rus imajının” sadece karar alıcıların algılarını (ya da bilişsel dünyasını) biçimlendirmekle kalmayıp, halkın (*plèbe*) bilincine kadar da nüfûz ettiğini söylemek mümkün, zira bunun

71 Bourdieu, *Esquisse d'une Théorie*, s.262.

yansımaları günlük hâlk dilinde de yaygın şekilde görülmektedir.⁷² Dolayısıyla *alan* ve *habitus* kavramlarının Uluslararası İlişkiler kuramlarına dâhil edilmesi Anna Leander'in de ifade ettiği gibi bu alandaki eyleyenlerin uygulamalarıyla söylemleri arasındaki ilişkiyi göstermek açısından yararlı olmakla beraber, aynı zamanda Uluslararası İlişkiler'deki ana akım kuramların düşünce kalıplarından çıkmamızı da sağlayıp eyleyenleri çevreleyen sosyal koşullara ve gerçekliklere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmamızı sağlamaktadır.⁷³ Bu unsurların yanı sıra, *alan* ve *habitus* kavramaları ayrıca ana akım kuramların ısrarla vurgu yaptığı materyal unsurlardan bir nebze olsun sıyrılmamızı sağlayıp, uluslararası politikada eyleyenlerin uygulamalarını etkileyen düşünce, inanç ve ideoloji gibi materyal olmayan unsurları da dikkate almamızı sağlayarak kuram içindeki yapıyla eyleyen arasındaki dikotomik ilişkinin bir nebze olsun aşılmasına yardımcı olmaktadır.⁷⁴ Bu dikotomik uçurumun azaltılması eyleyenlerin materyal olmayan bu unsurlarının yapıyı ne şekilde etkilediğini ve tersine dönüşüm geçirip evrilen yapının da eyleyenlerin kimliklerini ve uygulamalarını ne ölçüde değişime zorladığını göstermek açısından oldukça faydalı görünmektedir.

Alan ve *habitus* kavramlarının Uluslararası İlişkiler kuramlarına nihayet son katkısı da siyasi *alanı* herşeyden önce bir mücadele sahası olarak görüp, belirli bir *alan* içindeki söz konusu mücadeleleri sadece materyal unsurların ve kaynakların ele geçirilmesi "savaş" olarak görmeyip, bunlara ayrıca eyleyenlerin eşit olmayan kapitaller (maddi ve maddi olmayan) vasıtasıyla birbirlerine karşı verdikleri simgesel mücadeleleri de (*luttés symboliques*) eklemesidir. Bourdieu'ye göre bir kuram eyleyenlerin birbirleriyle ilgili etkileşimlerini açıklama çabasına girdiğinde eyleyenlerin sosyal dünyayla ilgili betimlemelerini de açıklayıcı mekanizmalara dâhil etmelidir. *Alan* nosyonu tam da bu nokta da analize dâhil olup eyleyenlerin kendi sosyal dünya ile ilgili betimleme ve algılarını diğer eyleyenlere dayatmak için verdikleri mücadeleleri anlamaya dönük bir mekanizma olarak işlemektedir.⁷⁵ Bourdieu'nün bu konuyla ilgili argümanlarını uluslararası ilişkilerdeki güncel siyasi sorunlarla ilişkilendirmek gerekirse akla ilk gelen Irak ve Afganistan örnekleridir. Hatırlanabileceği gibi Irak'a 2003 yılında koalisyon güçleri tarafından gerçekleştirilen askeri müdahaleden önce ABD'deki Bush ve İngiltere'deki Blair yönetimleri Saddam Hüseyin yönetiminin elinde kuşku götürmez şekilde kitle imha silahları bulunduğunu ve bunların kullanılması durumunda tüm Orta Doğu'nun istikrarsızlığa sürükleneceğini öne sürerek bu yönetimin gerek Birleşmiş Milletler nezninde gerekse diğer uluslararası platformlarda devrilmesini meşru kılmaya yönelik söylem ve çabalar içerisinde bulunmuşlardır. Afganistan örneğinde ise Bush yönetimi'nin 11 Eylül 2001 yılındaki ABD'ye gerçekleştirilen saldırıların ardından uluslararası sistemde Afganistan'a olası bir müdahaleyi

72 Örneğin Moskof kelimesinin karşılığı Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde "acımasız, zâlim" olarak tarif edilmektedir. Bu örneğe hâlk dilindeki "Moskof kızından kadın olmaz", "Moskof gâvuru" gibi diğer olumsuz metaforlarda eklenebilir.

73 Anna Leander, "Thinking Tools", Audie Klotz ve Deepa Prakash (der.), *Qualitative Methods in International Relations- A Pluralist Guide*, New York, MacMillan, 2008, s.11-27.

74 Anna Leander, "Habitus and Field", 30 Kasım 2009, http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/7966/Habitus_and_Field_Working_Paper.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi 7 Ocak 2014).

75 Bourdieu, *Propos sur le Champ Politique*, s.61-91.

meşru kılmak için hangi devlet-eyleyenin “iyi” ya da “dost” hangisinin “kötü” veya “haydut” kategorisinde bulunduğuna yönelik doğruları, yanlışları, iyileri ve kötülerini belirlemeye yönelik söylemleri bir gerçeklik gibi yansıtmaya akla gelmektedir.⁷⁶ Görülebileceği gibi Bourdieu'nün yukarıdaki argümanları yönetici elitlerin söylem ve algılarının devletlerin eylemlerini ne şekilde harekete geçirdiğini daha somut bir şekilde düşünmemizi sağlamak açısından oldukça faydalı görünmektedir.

Netice de Bourdieu'nün de ifade ettiği gibi *habitus* ile *alan* kavramları sosyal dünya ile eyleyeni bir araya getirebilmeyi sağlayıp, eyleyeni ve onu çevreleyen sosyal dünyayı eş zamanlı inceleyebilmemizi sağlamaktadır.⁷⁷ Sonuç itibarıyla *alan* ve *habitus* kavramlarının analizlere dâhil edilmesi yerel, ulusal ve uluslararası arena gibi çok seviyeli (*échelles multiples*) ve *alanların* (ekonomik, güvenlik, ekolojik vs.) birbiriyle mukayesesini mümkün kılacak incelemeleri, bunun yanı sıra, uluslararası ilişkiler literatürünü yazanları da yapı bozuma uğratarak, karşılıklı bir öznelliğin (*intersubjectivité*) bu alanda tesis edilmesini sağlamaktadır.

Illusio nosyonuna gelecek olursak, bu da eyleyenlerin maddi (ekonomik) kazançlarının yanı sıra bilişsel ve eylemlerini tetikleyen sembolik unsurların analizlerde hesaba katılmasını öngörmektedir. *Illusio* nosyonu ayrıca eyleyenlerin tümüyle oyunun dışında kalmadan belirli olgulara karşı bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ilgisiz kalabileceğini de hesaba katmaktadır. Oysa ana akım tâbir edilen kuramlar (özellikle Gerçekçi ve liberal), aktörlerin uluslararası sistem içindeki tehditlere ilgisiz kalamayacağını, kalması durumunda ise varoluşlarının tehdit altında olacağını varsaymaktadır. Bu açıdan *illusio* nosyonu uluslararası sistemde “boşluk” (*vacuo*) kabul etmeyen ve bu sistemdeki oyunu “bıllardo topları” metaforu prizmasından değerlendirip eyleyenlerin mutlak surette etkileşim halinde bulunacağını varsayan ana akım kuramların analizlerinden belirli farklılıklar göstermektedir. Bilindiği gibi uluslararası siyasette eyleyenlerin bazen bazı olgulara karşı “sessiz” kalması dâhi aslında bu olguları dolaylı olarak tanıma/kabul etme anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle fiziki eylemsizlik veya diplomatik sessizlik diplomatik bir tutumun olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu “eylemsizliğin eylem hali” (*la position sans l'interaction*) ana akım kuramların gözden kaçırdığı bir noktadır. Ana akım kuramlar ayrıca çıkar kavramını verili bir olgu gibi kabul ettiğinden bunun oluşturulma sürecini de gözden geçirip netice de çıkar kavramının inşa edildiği belirli bir *alandaki* hangi eyleyenlerin oyuna dâhil olduğunu hangi eyleyenin ne tür bir kapitalle (maddi, sembolik, normatif gibi) bu oyuna girdiğini açıklamak da yetersiz kalmaktadırlar. Dolayısıyla Mérand ve Pouliot'nun da ifade ettiği gibi, *illusio* nosyonu çıkar kavramının oluşturulma sürecinde ortaya çıkan mücadeleleri ve bu alanda kaynakların dağıtımının ne şekilde gerçekleştiğini de göstermek açısından faydalıdır.⁷⁸

76 Bush yönetiminin Irak ve Afganistan konusundaki söylemlerinin Uluslararası İlişkiler kuramları perspektifinden ayrıntılı analizi için bkz. Richard Devetak, “The Gothic Scene of International Relations: Ghosts, Monsters, Terror and the Sublime After September 11”, *Review of International Studies*, Cilt 31, No.4, 2005, s.621-643.

77 Pierre Bourdieu ve Loic J.D. Wacquant, *Réponses pour une Anthropologie Réflexive*, Paris, Éditions du Seuil, 1992, s.102-104.

78 Mérand ve Pouliot, “Le Monde de Pierre Bourdieu”, s.614.

Bourdieu ayrıca rasyonalist paradigmanın geleneksel hatasının belirli bir sosyal *alandaki* oyunun oynanma kurallarını diğer *alanlarda* da verili gibi kabul etmesinde yat-
tığını, bu durumun da iktisadi (maliyet, kazanç ve hesap kurgusunda olduğu gibi) oyun
kurallarının diğer *alanlarda* da benzer bir şekilde işlediğini iddia etmek anlamına gel-
diğini savunacaktır. Oysa ona göre ekonomik *alanda* eyleyenleri mücadeleye sürükleyen
temel dürtüler örneğin bilimsel *alanda* eyleyenleri karşı karşıya getiren motivasyonlarla
aynı değildir.⁷⁹ Bundan dolayı Bourdieu dürtülerin ve sembolik unsurların da eyleyenlerin
eylemlerini harekete geçiren unsurlar olarak analize dâhil edilmesini teklif edecektir. Bu
durumda rasyonalist paradigmanın prizmasından İran veya Kuzey Kore gibi devletlerin
son zamanlardaki diplomatik “hırçkınlıklarını” değerlendirmek gerektiğinde, bunları salt
kendilerine karşı uygulanan ekonomik ambargolara karşı geliştirdikleri bir davranış biçi-
mi veya uluslararası sistemde “maddi” çıkar arayışları olarak değerlendirmekle yetinmek
zorunda kalırız. Oysa bu “hırçkınlıklar” aynı zamanda uluslararası ilişkiler *alanında* sem-
bolik veya kimlikel hedefleri elde etmek için geliştirilen diplomatik pratikler olarak da
karşımıza çıkmaktadır. Örneğin İran’ın 2003 ila 2005 yılları arasında nükleer meseleler-
deki müzakerelerini yürütmekle sorumlu üst düzey bir yetkili son zamanlarda yaptığı bir
açıklamada artık nükleer sorunun İran’ın ulusal bir kimlik meselesi haline dönüştüğünü ve
bu alandaki yapılan çalışmaların milli kıvanç kaynağı oluşturduğunu açıklamıştır.⁸⁰ Netice
de silahlı veya diplomatik yollardan İran’ın bu haktan mahrum edilmesi, ulusal kimliğine
karşı yöneltilen bir saldırı olarak algılanacaktır. Oysa İran örneğinde de görüleceği gibi
nükleer sorun artık salt teknolojik veya askeri bir nitelik taşımamaktadır, bu ülkenin elitleri
tarafından bir hâk davası veya milli övünç kaynağı olarak algılanmakta, bunu muhafaza
etmek için bu ülkenin elitleri silahlı çatışmayı dâhi göze almaktadırlar. Dolayısıyla ulus-
lararası siyasette eyleyenler her zaman salt maddi anlamda maksimum kazanç elde etmek
için değil, bazen doğru olduklarına inandıkları değerler, kimlikleri, onurları veya bir hak-
sızlığa karşı koymak ve verdikleri bu tür mücadelenin diğer eyleyenler tarafından tanın-
ması için de diplomatik çaba veya silahlı çatışmayı göze alabilirler.

Illusio ile diğer bir unsur da, ana akım kuramların çıkar kavramı kapsamında dev-
let-eyleyenlerin eylemlerini ancak “stratejik niyetler” çerçevesinde gerçekleştirdiğiyle il-
gilidir. Bourdieu bunun sosyal dünya da çok nadiren görülebileceğini ifade etmektedir.⁸¹
Illusio kavramı bu aşama da eyleyenlerin “rutin eylemlerini” kriz yönetimi altındaki “stra-
tejik eylemlerinden” ayırmaktadır. Diğer bir deyişle, *illusio* eyleyenlerin tüm eylemlerini
top yekûn “stratejik” bir refleksle gerçekleştirmeyeceklerini de dikkate almaktadır. Eyleme
yönelik bu farklılığın dikkate alınması dış politika alanında eyleyenlerin eylemlerini daha
farklı bir perspektiften okumamızı sağlamaktadır, zira uluslararası ilişkiler de her olgunun
(ideolojik, tarihi, ekonomik vs.) kendine has özellikleri olduğundan eyleyenler eylemlerini
bu özellikler doğrultusunda geliştireceklerdir. Dolayısıyla *illusio* eyleyenlerin eylemlerini
uluslararası arenada genelleştirmekten kaçınmamızı da sağlamaktadır.

79 Bourdieu, *Raisons Pratiques*, s.158. Ayrıca eyleyenlerin kimliklerinin, itibârlarının, statülerinin ve belirli bir *alandaki* rollerinin tanınmasına ilişkin Bourdieu’nün ayrıntılı görüşleri için bkz. Pierre Bourdieu, *Méditations Pascaliennes*, s.239-242.

80 Seyyed Hossein Moussavian ile yapılan röportaj, “Le Nucléaire Est Devenu La Clé De Voûte Du Nation Iranien”, *Le Monde*, 4 Şubat 2012, s.4.

81 Bourdieu, *Raisons Pratiques*, s.156.

Rasyonalist paradigmalar belirli bir saha içinde “jenerik” olarak oluşturulan rasyonal aktörlerin “hamle ve karşı hamle” doğrultusunda diplomatik hareketlerini geliştirdiklerini varsaymaktadırlar. Oysa Bourdieu eyleyenin belirli bir sosyal doku içerisinde oluşturulan kural ve normlar doğrultusunda hareket ettiğini savunmaktadır. Bu durum hem eyleyenlerin eylemlerini salt “mekanik” etkileşimler olarak görmememiz gerektiğini, hem de iktisatçıların jenerik, tarihten arındırılmış (*a-historic*), verili ve doğal olarak sunduğu çıkar kavramının tersine söz konusu olgunun herşeyden önce *habitus*’ün düzenlemeleri tarafından belirlendiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle Bourdieu her ampirik örnek olayda söz konusu “çıkarların” ve bunların “içeriklerinin” üretildiği sosyal koşulların ortaya çıkarılmasında ısrar etmektedir.⁸² Bu açıdan da Bourdieu’cü analiz dış politika analizi (*Foreign Policy Analysis*) ve inşacı (*constructiviste*) akımlarla ortak noktaları bulunduğunu görmek mümkün, zira bu akımların savunucuları gibi o da “çıkar” diye tabir edilen olgunun oluşturulma sürecini ve bu süreçte eyleyenler arasında cereyan eden mücadelelerin ortaya çıkarılması gerektiğine inanmaktadır. Dolayısıyla ona göre belirli bir alanda verili “bir” değil, inşa edilmiş “bir dizi” çıkar şekilleri bulunmaktadır.

Sonuç

Bourdieu’cü okuma öncelikle Uluslararası İlişkiler disiplininin asli unsuru olan ve Gerçekçi paradigmanın ısrarla üzerinde durduğu devlet-eyleyenlerin sosyolojik bir perspektiften incelenmesini mümkün kılarak, diyakronik bir yaklaşımla, onların tarihsel evriminin günlük rutin aktivitelerini nasıl etkilediğini ortaya çıkarabilmektedir. Bourdieu’cü analizle ayrıca *alan* kavramı prizmasından gerek uluslararası sistem gerekse ulusal ve yerel ölçekli eyleyenler arasındaki etkileşimler dikkate alınarak hangi ölçekte ne tür eyleyenlerin “oyuna” dâhil olduğu hangilerinin dışlandığı gösterilebilmektedir. Böylece eyleyenler arasındaki sosyalizasyon süreçlerinin nasıl işlediği ve bu süreçler de eyleyenler arasındaki baskın/edilgen ilişkiler yumağı daha açık bir şekilde ortaya konulabilmektedir. Bourdieu’nün diğer bir katkısı da “güç” nosyonu konusundadır. Gücün farklı şekil ve uygulamalar da görülebileceğinin altını çizen Bourdieu, bu yolla disiplin içerisinde genelde salt askeri bir unsur olarak değerlendirilen güç nosyonunun daha geniş bir yelpazeden ele alınmasını sağlamaktadır. Böylece gücün neyi tetiklediğini (savaş, çatışma gibi) anlamaktansa, onun hem maddi hem de maddi olmayan unsurlardan oluştuğu dikkate alınarak, nasıl ve hangi unsurlar üzerine kurulu olduğu ortaya çıkarılabilmektedir. Diğer önemli bir katkı da “değişimlerle” ilgilidir. Bu noktada Bourdieu *habitus* kavramını devreye sokarak gerek sosyal dokunun gerekse bu doku içerisinde bulunan eyleyenlerin birbirleriyle yinelemeli (*itérative*) etkileşimleri sonucunda nasıl dönüştüğüne ışık tutabilmektedir. Nihayet son katkısı da epistemoloji alanındadır. Bilimsel üretim mekanizmalarında öznelliğe vurgu yapan Bourdieu bilimselliğin de öznel bir kurgudan ibaret olduğunu ve üretilen bilginin nötr olmadığını, ayrıca epistemolojik kutuplaşmaların mutedil epistemolojik bir “orta yol”la aşılabileceğini göstererek sosyal bilimlere bu alanda da katkı sağlamaktadır.

82 Bourdieu, *Les Choses Dites*, s.62-63.

Kaynakça

- Accardo, Alain, *Introduction à une Sociologie Critique- Lire Bourdieu*, Bordeaux, Éditions le Mascaret, 1997.
- Accardo, Alain ve Corcuff, Philippe, *La Sociologie de Bourdieu- Textes Choisis et Commentés*, Bordeaux, Éditions Le Mascaret, 1986.
- Addi, Lahouari, « Violence Symbolique et Statut du Politique chez Pierre Bourdieu », *Revue Française de Science Politique*, No 6, 2001, s. 949-963.
- Adler, Emanuel ve Pouliot, Vincent, *International Practices*, New York, Cambridge University Press, 2011.
- Adler-Nissen, Rebecca (der.), *Bourdieu in International Relations- Rethinking Key Concepts in IR*, New York, Routledge, 2013.
- Adler-Nissen, Rebecca, « Bourdieu and International Relations Theory », Rebecca, Adler-Nissen (der.), *Bourdieu in International Relations- Rethinking Key Concepts in IR*, New York, Routledge, 2013, s.1-23.
- Adler-Nissen, Rebecca, « The State's Symbolic Power and Transnational Fields », Rebecca, Adler-Nissen (der.), *Bourdieu in International Relations- Rethinking Key Concepts in IR*, New York, Routledge, 2013, s.179-192.
- Adler-Nissen, Rebecca, « Inter and Transnational Field(s) of Power- On A Field Trip With Bourdieu », *International Political Sociology*, Cilt 5, No 3, 2011, s.327-345.
- Ashley, Richard, « The Poverty of Neorealism », *International Organization*, Cilt 38, No 2, 1984, s. 225-286.
- Badie, Bertrand ve Birnbaum, Pierre, *Sociologie de l'État*, Paris, Grasset, 1979.
- Bartelson, Jens, *The Critique of The State*, New York, Cambridge University Press, 2003.
- Bartelson, Jens, *A Genealogy of Sovereignty*, New York, Cambridge University Press, 1995.
- Bigo, Didier, « Pierre Bourdieu and International Relations: Power of Practices, Practices of Power », *International Political Sociology*, Cilt 5, No 3, 2011, s. 225-258.
- Bigo, Didier ve Tsoukala, Anastassia (der.), *Terror, Insecurity and Liberty- Illiberal Practices of Liberal Regimes After 9/11*, New York, 2008.
- Bigo, Didier, « L'Europe de la Sécurité Intérieure- Penser Autrement la Sécurité », Anne-Marie le Gloannec (der.), *Entre Union et Nations*, Paris, Presses de Sciences Po., 1998, s.55-90.
- Bigo, Didier, *Polices en Réseaux : l'Expérience Européenne*, Paris, Presses de Sciences Po., 1996.
- Bourdieu, Pierre, *Sur l'État- Cours au Collège de France 1989-1992*, Paris, Raisons d'Agir/Seuil, 2012.
- Bourdieu, Pierre, *Méditations Pascaliennes*, Paris, Éditions du Seuil, 2003.
- Bourdieu, Pierre, *Questions de Sociologie*, Paris, Éditions de Minuit, 2002.
- Bourdieu, Pierre, *Contre-feux 2*, Paris, Raisons d'Agir, 2001.
- Bourdieu, Pierre, *Langage et Pouvoir Symbolique*, Paris, Éditions du Seuil, 2001.
- Bourdieu, Pierre, *Science de la Science et Réflexivité*, Paris, Éditions raison d'Agir, 2001.
- Bourdieu, Pierre, *Esquisse d'une Théorie de la Pratique- Précédé de Trois Études d'Ethnologie Kabyle*, Paris, Éditions du Seuil, 2000. [İlk baskısı 1972 yılında Droz yayınevinden piyasaya çıkmıştır].

- Bourdieu, Pierre, *Propos sur le Champ Politique- avec une introduction de Philippe Fritsch*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000.
- Bourdieu, Pierre, *Contre-feux 1. Propos pour Servir à la Résistance contre l'Invasion Néo-libérale*, Paris, Liber/Raisons d'Agir, 1998.
- Bourdieu, Pierre, *Raisons pratiques. Sur la Théorie de l'Action*, Paris, Éditions du Seuil, 1994.
- Bourdieu, Pierre, « Rethinking the State: Genesis and Structure of Bureaucratic Field », *Sociological Theory*, Cilt 12, No 1, 1994, s. 1-18.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic J.D., *Réponses pour une Anthropologie Réflexive*, Paris, Éditions du Seuil, 1992.
- Bourdieu, Pierre, *Choses Dites*, Paris, Éditions Minuit, 1987.
- Bourdieu, Pierre et al., *Le Métier de Sociologue*, Paris, Éditions Minuit, 4^{ncü} baskı, 1983.
- Bourdieu, Pierre, *Le Sens Pratique*, Paris, Éditions Minuit, 1980.
- Bourdieu, Pierre, « Les Modes de Domination », *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, Cilt 2, No 2/3, 1976, s. 122-132.
- Bourdieu, Pierre ve Passeron, Jean-Claude, *La Reproduction. Éléments pour une Théorie du Système d'Enseignement*, Paris, Minuit, 1970.
- Brubaker, Roger, « Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu », *Theory and Society*, Cilt 14, 1985, s. 745-775.
- Champagne, Patrick ve Christin, Olivier, *Pierre Bourdieu- une initiation*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2012.
- Cox, Robert W., « Social Forces, States and World Order : Beyond International Relations Theory », Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986, s. 204-254.
- Devetak, Richard, « The Gothic Scene of International Relations: Ghosts, Monsters, Terror and the Sublime After September 11 », *Review of International Studies*, Cilt 31, No 4, 2005, s. 621-643.
- Eagleton-Pierce, Matthew, « Examining the Case for Reflexivity in International Relations: Insights from Bourdieu », *Journal of Critical Globalization Studies*, No 1, 2009, s. 111-123.
- Elias, Norbert, *La Dynamique de l'Occident*, Paris, Pocket collection Agora, 1990.
- Forget, Amélie ve Rayroux, Antoine, « Introduction: la Sécurité Européenne et le Tournant Pratique des Relations Internationales », *Études internationales*, Cilt 43, No 4, 2012, s. 501-519.
- Garcia, Francisco Vazquez, « La Tension Infinie entre l'Histoire et la Raison: Foucault et Bourdieu », *Revue internationale de philosophie*, No^o220, 2002, s. 343-365.
- Guzzini, Stefano, « A Reconstruction of Constructivism in International Relations », *European Journal of International Relations*, Cilt 6, No 2, 2000, s. 147-182.
- Hibou, Béatrice (der.), *La Privatisation des États*, Paris, Karthala, 1999.
- Jackson, Robert H., *Quasi-States : Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Jourdain, Anne ve Naulin, Sidonie (der.), *La Théorie de Pierre Bourdieu et Ses Usages Sociologiques*, Paris, Armand Colin, 2011.

- Kauppi, Niilo, « Boudieu's Political Sociology and the Politics of European Integration », *Theory and Society*, Cilt 32, No 5/6, 2003, s. 775-789.
- Lane, Jeremy F., *Bourdieu's Politics- Problems and Possibilities*, New York, Routledge, 2008.
- Lapid, Yosef, « The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era », *International Studies Quarterly*, Cilt 33, No 3, 1989, s. 235-254.
- Larkins, Jeremy, *From Hierarchy to Anarchy- Territory and Politics Before Westphalia*, New York, Palgrave Macmillan, 2010.
- Leander, Anna, « The Promises, Problems, and Potentials of a Bourdieu-Inspired Staging of International Relations », *International Political Sociology*, Cilt 5, No 3, 2011, s. 294-313.
- Leander, Anna, « Habitus and Field », 30 Kasım 2009, http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/7966/Habitus_and_Field_Working_Paper.pdf?sequence=1 (Erişim tarihi 7 Ocak 2014).
- Leander, Anna, « Securing Sovereignty by Governing Security Markets », Rebecca Adler-Nissen ve Thomas Gammeltoft-Hansen (der.), *Sovereignty Games – Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s.151-170.
- Leander, Anna, « Thinking Tools », Audie Klotz ve Deepa Prakash (der.), *Qualitative Methods in International Relations- A Pluralist Guide*, New York, MacMillan, 2008, s. 11-27.
- Leander, Anna, « The Power to Construct International Security: On the Significance of Private Military Companies », *Millenium Journal of International Studies*, Cilt 33, No 3, 2005, s. 803-826.
- McSweeney, Bill, *Security, Identity and Interest- A Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Mérand, Frédéric ve Pouliot, Vincent, « Le Monde de Pierre Bourdieu: Éléments pour une Théorie Sociale des Relations internationales », *Canadian Journal of Political Science*, Cilt 41, No 3, 2008, s. 603-625.
- Oren, Ido, « Political Science As History: A Reflexive Approach », Dvora Yanow ve Peregrine Schwartz-Shea (der.), *Interpretation and Method- Empirical Research Method and The Interpretive Turn*, New York, M.E Sharpe, 2006, s.215-227.
- Rotberg, Robert I. (der.), *When State Fail: Causes and Consequences*, New Jersey, Princeton University Press, 2004.
- Swartz, David L. ve Zolberg, Vera L. (der.), *After Bourdieu- Influence, Critique, Elaboration*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 2004.
- Thévenot, Laurent, « Pragmatic Regimes Governing The Engagement With the World », Theodore R. Schatzki et al., *The Practice Turn in Contemporary Theory*, New York, Routledge, 2001, s.64-82.
- Weber, Max, *Économie et Société*, birinci ve ikinci ciltler, Paris, Plon, 1971.
- Williams, Michael C., *Culture and Security : Symbolic Power and the Politics of International Security*, Londra, Routledge, 2007.
- Wight, Colin, *Agents, Structures and International Relations- Politics as Ontology*, New York, Cambridge University Press, 2006.
- Wolfers, Arnold, *Discorde and Collaboration: Essay on International Politics*, Baltimore, The John Hopkins Press, 1962.

Summary

Within different theories of International Relations (IR), analyzes studying the contribution of Pierre Bourdieu to the discipline are still very limited. This observation is the opening of this article that focuses on the main ideas of Pierre Bourdieu to highlight these possible contributions to theories of IR.

In a first time, and considering the meta-theoretical rupture that exists on epistemological issues in theories of IR between positivist and post-positivist approaches, the article discusses the positions of Bourdieu's sociology about this epistemological bias. Based on the observation that the existing dichotomous conflicts between thesis two approaches in the social sciences are only artificial polarization, and therefore they are a sterile debate because one side opposes an approach that focuses on the interactions of agents to understand the structure and the other side an approach that emphasizes the characteristics of the structure to apprehend the interactions of agents, the article shows in which way, faced to this polarization, the sociology of Bourdieu opens "a middle course", offering a reflexive epistemology.

Also emphasizing that the issues related to the acquisition of knowledge and learning should particularly not be limited within the rigid framework of philosophy, since they may be the products of a *habitus*, the article shows as for Bourdieu sociology it is essential to (re)consider the production of such knowledge and skills that are often considered as "prior learning". The reflexive epistemology of Bourdieu therefore insists that knowledge and skills are only a construction, arose of a process and in this context it recommends to (re)question them by proposing an objectification of objectivity.

In the theories of IR, this situation returns to reject the positivist models on which current mainstream theories are based. In other words, it is necessary to (re)questioning several concepts that are considered "re-aquired" within the discipline such as State, sovereignty, anarchy, etc...

In a second step, the article argues that the contribution of Bourdieu's approach is not limited just to the elements it offers in epistemological terms, but it contributes significantly on the ontological level. Therefore, the article reveals that Bourdieu's approach strives on the one hand to exceed subjectivism which tends to conclude that the structure is shaped by the actions of players and on the other hand a positivism "reificator" which tends to propose in an abstract way the agents. And relying selectively on certain concepts developed by Pierre Bourdieu as *agent*, *habitus*, *field* and *illusio*, the paper demonstrates that this approach strives to create a dialogical relationship between "the reality of the model" and "the model of reality" to overcome these ontological discords by relying on a "relational ontology". Finally to turn this "relational ontology" of Bourdieu into the concrete, this article details in an analytical way these concepts and it strives to adapt to the theories of IR by illustrating in a practical way the possible applications.

On the ontological level, the article concludes that Bourdieu's relational ontology can develop in detail a sociological profile of political units that populate the international arena, and in this way it contributes to "sociologize" entities (such as for example States) that are offered in a "generic" and "homogeneous" way by the dominant paradigms of the-

ories of IR. It also shows that the relational ontology allows to dissect the different shapes and applications of the concept of power, and taking in some way away with the notion of power designed primarily as a military/material aspect by mainstream paradigms, Bourdieu's approach suggests a broader range of the concept of power in international relations.

Finally, adapting the concept of *field* in the theories of IR, the article also explains that this concept can provide a better understanding of the various interactions that are taking place between the different agents at different scales (local, national, international) and that in that way it may help to dissect the action itself. Thus, the analysis grid based on the concept of *field* is used to clarify the socialization process between agents and in this way to identify the complex relationships that exist between dominant and dominated agents in a particular area.